

Zasebno varstvo

Janez Pečar*

Izkušnje o organizaciji in delovanju zasebnega varstva so za naše razmere zelo pomembne, predvsem zaradi privatizacije družbenega premoženja in drugih oblik lastninjenja, s katerimi bomo imeli na Slovenskem opraviti v naslednjih letih. Ker bodo v razmerah restavracije kapitalizma zasebno varstvo uporabljali predvsem bogati, ima le-to več razsežnosti in ne samo varnostne. Toda motiviranost zanj bo treba iskati predvsem v zasebni lastnini, ohranjanju imetja in varovanju dobička. Zato je zasebno varstvo tudi ekonomska kategorija in se bo čedalje bolj ponujalo kot blago. Dostopno pa bo tistim, ki ga bodo lahko plačali.

Razširjanje zasebnega varstva pa hkrati pomeni tudi privatizacijo posameznih policijskih opravil, kolikor ne celo racionalizacije državne uprave, ki lahko posameznika — lastnika proizvodnih sredstev ali zasebnega izvajalca nekih dejavnosti zavaruje dodatno in bolje kot država. S tem pa se ne le pogloblja diferenciacija ljudi, ampak tudi širi kontrolno omrežje v družbi. Zato mora država razmejevati pristojnosti med zasebnim in državnim varstvom, določati pravila za delovanje in sploh urejati pravice in dolžnosti imetnika in plačnika zasebnega varstva. Formalno nadzorstvo, zlasti policija, pa z zasebnim varstvom sodeluje in se trudi skupaj z njim za kolikor toliko enotno nastopanje na »varnostnem tržišču«. Oba mehanizma se morata vključevati v (lokalno) skupnost, skupaj z drugimi možnostmi, ki so v njej na razpolago, predvsem zaradi omejevanja deviantnosti.

Ključne besede: varnost, zasebna varnost, pristojnosti, nadzorovanje kriminalitete, preprečevanje kriminalitete.

UDK 351.746.2

Cavendo tutus (eris).
Če boš previden, boš varen.

Samovarovanje je v današnjih dneh v večini bogatejših družb pripeljalo do tega, da so se razvile različne možnosti varstva, ki poleg državnega dajejo zlasti zasebnikom občutek varnosti, ki je znatno bolj odvisen od njih samih kot pa od mehanizmov formalnega nadzorstva. Pri tem seveda ne gre le za osebno varstvo, marveč predvsem za varovanje premoženja, ki naj zlasti lastniku proizvodnih sredstev in izvajalcu najrazličnejših dejavnosti prinese čim več dobička, kajti izogibanje izgubam v zasebnem sektorju je gotovo zelo pomembno. V družbah, kjer se sprašujejo in morebiti celo ugotavljajo, da se kriminal vendarle tudi splača (crime does pay), je bitka zoper kakršnekoli izgube tudi jamstvo za gospodarski uspeh.

Zato je »varstvo« posameznika njegovo »zasebno oko« (»private eye«), ki mu omogoča želeno varnost, večjo od tiste, ki mu jo daje država. Ta deli usluge po svojih zmogljivostih in pogosto tudi neučinkovito, kar dokazuje razraščanje zasebnega varstva različnih oblik, tja do varnostnih podjetij in varnostne industrije, ki varnost ponujajo kot blago, naprodaj tistemu, kdor ima denar.

S tem pa poleg državnega obstaja še čedalje bolj organizirano ter institucionalizirano zasebno varstvo, ki poleg kvazikontrolnih dejavni-

kov, kot so učitelji, socialni delavci, zdravniki in drugi, razvija svojo kontrolizacijo. Hkrati pa se pogloblja prepad med bogatimi in revnimi in sploh tistimi, ki več varstva, kot ga daje država, lahko plačajo, in med onimi, ki večjo varnost sicer žele, pa je ne morejo imeti, ker so revni.

Zanimanje za zasebno varstvo gre torej iskati v zasebni lastnini oz. bogastvu, ki ju je treba varovati z dodatnimi močmi in sredstvi, pa tudi z več denarja, kot ga ima na voljo država, ki deli varstvo po svojih izhodiščih. Imetnik ali posestnik »zasebnega varstva« (morda tudi zasebne policije) je odvisen od svojih vlaganj v to dejavnost, ki je ne vzdržuje le zato, da bi jo sploh imel, ampak zato, da je ekonomsko uspešnejši, ker si s tem preprečuje »izgube«, ki bi lahko nastale, če se ne bi brigal za tisto, kar ima, in se ne bi varoval pred tistimi, ki ga ogrožajo »od zunaj in od znotraj«. Samovarovalni motiv torej izhaja iz pridobitništva in iz ideologije privatizacije sploh in ne le iz varstva samega. Zato je tolikšen interes v zadnjih dvajsetih letih za zasebno varstvo, ki ponekod za nekajkrat odtehta število v državnem nadzorstvu zaposlenih poklicnih nadzorovalcev. Čeprav je policija še vedno primarni varovalni mehanizem, postaja »zasebno varstvo« dejavnik, s katerim gre računati tudi glede na koristi »javne varnosti«, in tega se čedalje bolj zavedajo v družbah, kjer je zasebnik lastnik večine bogastva. Zaradi tega zbuja »zasebno varstvo« vedno več zanimanja v kriminološkem in kriminalnopolitičnem in ne le v sociološkem in

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

ekonomskem znanstvenoraziskovalnem delu, čeprav ugotavljajo, da je bilo to področje doslej pretežno »terra incognita«. In čeprav je to varstvo po razlogih zanj zasebna zadeva, ne more in ne sme delovati samovoljno. Zato ga ureja, uravnava in nadzoruje država, ki omejuje tudi zasebni interes na tem področju, ker lahko prihaja zlasti v konflikt s človekovimi pravicami in državljanskimi svoboščinami po eni in z državnimi izhodišči po drugi strani.

Prihodnost bo prinesla verjetno še več sprememb, ne le v organizaciji in delovanju zasebnega varstva, marveč tudi v njegovem razmerju z državo. Ker smo pri nas v obdobju privatizacije ali reprivatizacije premoženja, ki je bilo v drugi lasti in ker gre za restavracijo kapitalizma, se bomo srečevali z zasebnim varstvom znatno intenzivnejše kot doslej. Kajti zasebni lastnik bogastva bo hotel svoje imetje varovati bolje, kot to lahko stori država, ki ima omejene možnosti varovanja, in ki mora to varstvo še po možnosti ponujati vsem enako, ne pa le tistim, ki ga hočejo več. Zato se bo zasebno varstvo tudi pri nas profesionaliziralo, razvijalo in postajalo »blago« na varnostnem tržišču. Na to pa se velja pripravljati organizacijsko, funkcionalno in pravnoformalno, da bi se izognili raznim čerem, ki drugod spremljajo tovrstno dihotomijo in povzročajo konflikte med državo (skupnostjo) in zasebnikom, ko se razvija »zasebni varnostni sektor«¹ ali nekakšna »nova policija«, poleg tiste, ki jo ima država.

1. Proces privatizacije (posameznih) policijskih opravil

Ne le v sami zgodovini policije, marveč predvsem v družbi, je sčasoma nekje bolj, drugje zopet manj prišlo do tega, da so nastajale ne le potrebe, marveč tudi močni pritiski za privatizacijo prenekaterih policijskih opravil, zlasti tistih, ki naj bi posamezniku pomagala zmanjševati škodo v njegovi podjetniški dejavnosti. Ti pojavi pa so nedvomno lažje potekali, če so bili nekako usklajevani s prizadevanji za privatizacijo javnih služb sploh in s tem v zvezi tudi s procesi za nekakšno privatizacijo kazenskega pravosodja.

Policijska dejavnost že od nekdanj ni bilo samo vprašanje države, ampak je bila hkrati povezana tudi z delom oz. zaposlovanjem, različnimi socialnimi spori in spopadi, ki so bili

v posameznih delih sveta različno odmevni. Hkrati ko je na privatizacijo še kako vplivala ogroženost posameznih skupin in slojev in zmožnost vzdrževanja zasebnega varstva. Prav zato je privatizacija tudi gospodarsko vprašanje in ne le socialno, družbenopolitično in varstveno, kajti zahtev po zasebnem varstvu v glavnem niso sprožali revni, čeprav so se že od nekdanj združevali zato, da bi se branili, marveč predvsem bogati, ki so si to »varstvo« lahko plačevali in ga imeli po svoji želji več od tistega, kar jim je omogočala država.

Če odmislimo zgodovinski razvoj policije in tovrstnih dejavnosti ne glede na to, kdo in kako jih je opravljal, ter upoštevamo razmere zadnjih sto let kapitalizma, ugotovimo, da si je država začela prilaščati čedalje več pristojnosti in je postajala hkrati tudi ponudnik različnih uslug, ne le varstvenih, temveč zdravstvenih, vzgojnih, socialnih, šolskih in drugih. V zadnjih desetletjih pa je življenje postalo tako razgibano, zahtevno in z razslojenostjo tudi zapleteno, da država ne more več ustrezno razdeljevati dobrin glede na zahteve in pričakovanja njenih državljanov, marveč je pripravljena, ne nazadnje tudi zaradi stroškov, popuščati. Tako na nekaterih področjih opravlja tisto, česar sama ne zmore več, ali ne povsem dobro, tudi kdo drug in ne nazadnje tudi za »dobiček«. Zato s privatizacijo prenekaterih javnih služb prehajajo v zasebne roke tudi posamezne dejavnosti, ki jih za javnost še vedno opravlja policija, za zasebnika pa v določenem obsegu tudi on sam, s posebej za to določenimi »službami«, skupinami ali samo posamezniki, lahko pa tudi tako, da zasebnik kupuje »varstvo« kot blago. Ta privatizacija varstva gre ponekod v svetu že tako daleč, da ga plačuje sama država, ker je zanjo na posameznih področjih to celo ceneje (vladna naročila posameznih varnostnih uslug, zasebni zaporji itd.). Pri tem ne gre le za deetatizacijo in decentralizacijo, marveč tudi za »erozijo državnih monopolov«,² ki jih država ne uspeva več zadrževati pod svojim okriljem.

Kolikor lahko pomeni prenašanje »varstva«, sicer še vedno v omejevanem obsegu, od države k zasebniku racionalizacijo državne uprave, pa je hkrati priložnost za zaslužek in odpira nove zaposlitvene možnosti, ki ponekod vsaj še enkrat, če ne večkrat, presegajo število ljudi, zaposlenih v državni policiji.

² Ascher, K. v Roger Matthews: Privatization in perspective v Privatizing Criminal Justice, s. 3.

¹ South, v Privatizing Criminal Justice, s. 77.

Procesi privatizacije torej, zlasti v kapitalističnih družbah, pomenijo pri varstvenih vprašanjih močno **preusmeritev od javnega k zasebnemu**. Lahko bi rekli, da se poraja »varnostno tržišče«, na katerem nastopajo **ponudniki blaga in kupci »varstva«**, kolikor kupec sam ni toliko denarno sposoben, da bi se zavaroval in če sodi, da je toliko ogrožen, da mu lastno zasebno varstvo lahko prinaša tudi dobiček.

Gotovo je »zasebno varstvo« **spodbudil strah pred kriminalom** in te motivacije ni mogoče spregledati ob razmišljanjih, zakaj je nekomu potrebno več varstva kot drugemu. Nedvomno pa se spleča bolj zavarovati predvsem tistemu, ki več ima, zato je **varovanje lastnine gospodarsko pogojeno**, ne glede na to, od kod prihaja nevarnost zanjo. Čeprav je zasebno varstvo že od nekdaj obstajalo in bilo odvisno od mogočnikov, ki so ga morali imeti, je njegov razcvet vendarle očiten po drugi svetovni vojni, ko gre hkrati tudi za močan napredek tehnologije, uporabne za odkrivanje škod in ogrožanj oz. za nadzorovanje nasploh.

Zasebno varstvo je torej čedalje bolj pomembna dejavnost, ne nazadnje tudi za »discipliniranje« zaposlenih, kajti »tovarniška disciplina« povečuje moč lastnika premoženja in varstva, s tem pa se povečuje tudi dobiček. Že A. de Tocqueville je rekel: »Industrijska znanost ocenjuje delavski razred na zaslužek sužnjev, hkrati pa dviguje razred gospodarjev v aristokracijo.«³ Zasebnik posredno, s svojim ali posebej »kupljenim« varstvom, dosega znatno več od tistega, kar je lahko »vidno« navzven, rešuje bistveno, to pa je denar. Ta mu daje moč, vpliv in oblast. Zasebno varstvo (zasebna policija, čeprav je po svoji vsebini preprečevalna) pa je hkrati lahko znatno več od tistega, kar se nam kaže s svojo dejavnostjo.

2. Državna regulativa o zasebnem varstvu

Seveda pa zasebno varstvo (morebiti tudi zasebna policija) ne more nastajati in se razvijati, kakor bi kdo hotel in po posameznikovi meri. Razvoj je pokazal, da si je marsikje moralo vtirati pot ob »sumničavosti« državne policije, ki v njem vidi svojega tekmeča. Ker pa **zasebno varstvo vendarle dopolnjuje družbeno »nadzorovanje«**, ki je organizirano in v zasebnih rokah tudi neprijetno, saj lahko ogroža človekove pravice in državljske svoboščine, ga

omejuje državna regulativa ne le v njegovem delovanju, marveč že pri dovoljevanju oz. odobravanju njegovega obstoja. Pri tem pa gre razločevati med t. i. lastniškim (proprietary) in pogodbenim (contract) varstvom.

Pri zasebnem varstvu je še bolj kot drugje čutiti **konfliktnost interesov** med lastnikom oz. najemnikom (plačnikom) varstva in državljanom, ki prihaja z njim v stik. Zasebno varstvo prav tako omejuje kot varuje življenje in premoženje, preprečuje požare, goljufije, vlome in rope ter se vpleta v zasebnost tistih, ki so prijeti na dejanju ali sumljivi, da bi lahko kaj storili v škodo zasebnega premoženja. Regulativa v marsičem izhaja iz ustavnega, kazenskega, upravnega in drugega prava, pri čemer ugotavljajo, da **so pravice** pri izvajanju zasebnega varstva **bolj omejevane** kot pri državnem varstvu, na drugi strani je **zasebno varstvo dosti manj vezano na različne obličnosti**, ki ovirajo prodornost zlasti državne policije. Poleg tega pa različnost izvrševanja varnostnih nalog, ki so uporabljene na mnogih področjih, od bančništva, železniškega in sploh javnega prevoza do atomskih central, omogoča čisto specifične dejavnosti in opravila, ki gotovo zahtevajo večjo specializacijo, kot jo pozna državno nadzorstvo. To pa zasebnemu varstvu prav tako prinaša določene prednosti, čeprav je po dogodku zasebno varstvo dolžno poklicati policijo, kajti njegov ključni namen je preprečevati škodo, ne pa obravnavati povzročitelja.

Zato je eno izmed pomembnih vprašanj zasebnega varstva njegova **legitimnost**, ki jo določa državna oblast, seveda skladno z dojemanjem nalog javne (državne) policije in ne le te, marveč tudi vprašanja, do kod sme zasebnik v zasebnem varstvu, kadar ga plačuje v svojo korist. To seveda pomeni, da države različno standardizirajo te službe, vsaka po svoje regulira posamezna vprašanja, od organizacije do nošenja orožja, prek možnosti pridržanja itd., tja do raznih postopkov na posameznih področjih, ki pogosto pomenijo tudi napotila za delo. Predaleč bi zašli, če bi se za naš namen ukvarjali z vsemi podrobnostmi. Poudariti pa gre temeljni razloček med zasebnim in javnim varstvom, kajti zasebno varstvo je v rokah prido-bitništva in posameznikov, opravlja posebne naloge in ima omejena pooblastila. **Za zasebno varstvo je ključni zasebni interes**. Varuje zasebno lastnino, preprečuje najrazličnejše škode, ki bi ogrožale dobiček zasebnika, in prav v tem je iskati razloge za omejevanje njegovih pri-

³ Weiss, Robert, s. 307.

stojnosti. Seveda to tudi pomeni, da zasebno varstvo omejuje in preprečuje le čisto določene vrste kriminalitete in sploh ogrožanja, nedvomno pa tiste, zaradi katerih sploh je.

Pri tem velja posebej omeniti podjetja (firme), ki varstvo prodajajo zasebnikom kot »blago« in morajo pri tem ustrezati predpisom, določenim za njihovo delovanje, skupaj z detektivskimi in podobnimi agencijami.

Ne glede na vrste in naravo raznih oblik zasebnega varstva, njegovo organiziranje in delovanje, se državna oblast povsod po svetu trudi, da bi ga uredila ustrezno predstavam, kakšno naj bi bilo. Čedalje bolj spoznavajo, da je **to varstvo pomembna dopolnitev državnega**, da bo v prihodnje še pridobivalo na svoji prednosti, in prav zato mu morajo določiti ustrezne pravice, razmejiti pristojnosti od državne policije, vplivati na usposabljanje kadrov, uniformiranje in oborožitev, urediti sporočanje informacij in sodelovanje z državno policijo, tja do raznih vprašanj, na podlagi katerih naj zasebno varstvo po eni strani prispeva k javni varnosti in po drugi nenadzorovano ogroža človekove pravice in svoboščine. Kajti zasebno varstvo je lahko »moteče vmešavanje v svobodo in civilne pravice«,⁴ kar nikjer ob urejevanem delovanju državne policije ne bi smeli dopustiti.

Z okvirnimi normami in določili za urejanje zasebnega varstva pa posamezni dejavniki znotraj svojega delovanja opredeljujejo delovna področja, ne le zaradi učinkovitosti, marveč tudi zaradi ugleda in vsega, kar se z njima povezuje. Nikjer ne pozabljajo, da mora zasebno varstvo predvsem prinašati »korist«. Ta pa je odvisna od narave »varstva«. Lastniki, ki ga vzdržujejo, naj bi imeli manj škode, tisti, ki ga prodajajo kot blago, pa dobiček. Oboje pa se lahko izraža v denarju. Prav to kaže, da je **zasebno varstvo na pohodu** in ga mora država ustrezno pravnoformalno urediti.

3. Delovno področje oz. »pristojnosti«

Zasebno varstvo opravlja na pravni podlagi le nekatere naloge kazenskega pravosodja in ima drugačne pristojnosti kot državni nadzorstveni mehanizmi.

»Zasebno varstvo« je samostojna ali lastniško komercialna organizacija, katere dejavnost vključuje: preiskovanje, zavarovanje oseb ali

premoženja ali (in) odkrivanje in preiskovanje kriminalitete, njenih povzročiteljev ter prijetje storilcev.⁵

Poleg te opredelitve sta v literaturi še dve definiciji, in sicer o (nočnem) čuvaju in »varnostni straži«. Čuvaj je oseba, zaposlena pri ustrezni industrijsko varnostni službi, njegova naloga pa je varovati objekt ali dejavnosti pred različnimi oblikami škode. Medtem ko naj bi bil **varnostni stražar (varnostnik)** tisti, ki s posebnim dovoljenjem opravlja izvenpolicijske dejavnosti, seveda na območju ali v okviru dejavnosti, na katero se to dovoljenje nanaša.⁶

Varnostnik je torej več kot čuvaj, ima širša pooblastila. Čuvaj je tisti, ki opazuje, patrolira, varuje premoženje pred požari, tatvinami, vandalizmom, izgubami ali škodo oz. je tisti, kdor za plačilo čuva ali varuje ljudi, prostor ali stvari. Varnostnik pa opravlja bolj zamotana opravila, njegova odgovornost je širša in tudi standardi poklica zahtevnejši. Ponekod se v kazenskem pravu nekaterih zakonodaj tudi omenjata ta dva poklica z njunimi dolžnostmi.

Seveda pa gre poleg varovanja z ljudmi omeniti **tehnološko nadzorovanje**, ki zlasti močno razširja možnosti za tajno osebno obveščanje, zasebno vohunstvo in učinkovito zasebno preiskovanje znotraj lastnikovega področja.

Glede na naraščanje zasebnega varstva (zasebne policije) si je v postindustrijskih družbah skoraj težko misliti, kje ga še ni in kje se težko uveljavlja. Ker gre zlasti na zahodu za družbene ureditve, kjer je gibalo za zasebno varstvo varovanje »profita«, je **možnost za njegovo naraščanje neslutena**, kajti vse je podrejeno dobičku in zasebno varstvo je potemtakem ekonomska funkcija, čeprav seveda ne povsod. Ponekod gre vendarle za »varnost«, ki pa kot vrednota ni politizirana ali pa le izjemoma. Zato je **statično in mobilno varovanje** mogoče uporabiti za množico dejavnosti, čuvanje ljudi in lastnine, varovanje transportov denarja v prometu, pri zatiranju šolskega vandalizma, za opazovanje obiskovalcev in kupcev, za varovanje proizvodnje in vzdrževanje nuklearne varnosti, za varstvo v hotelih, zavarovalnicah, v bančništvu, muzejih, poštah, letališčih, pristaniščih, kolodvorih, železnicah, bolnišnicah itd., tja do varovanja vlade in uprave oz. njihovih zgradb, raznih dogodkov, prireditvev in zabav.

⁵ Dictionary of Criminal Justice Data Terminology, s. 169.

⁶ Magnusson, v Police and Social Order, s. 167; Peel, s. 40 in 41; Buchin R., s. 137 itd.

⁴ Shearing/Stenning, v Crime and Protection in America, s. 16.

Zasebno varstvo se že dolgo, v zadnjih letih pa čedalje bolj, spušča v opravila, kot so **odkrivanje, razkrivanje, zasebno preiskovanje** z rabo poligrafa, v industrijsko protivohunstvo, v obravnavanje poslovnega kriminala, ukvarja se z opazovanjem, zasledovanjem in prisluškovanjem ljudem, ki bi lahko koga ogrozili itd. Zasebni detektivi ne zalezujejo samo oseb po naročilu sumničavih zakoncev, marveč se specializirajo. Nastajajo zasebne firme z varnostnimi konzultanti, da ne omenjamo posebej razraščanja varnostne industrije.

Zasebne varnostne dejavnosti opravljajo veliko preprečevalnih nalog in so od samopostrežnih prodajal do velikanskih industrijskih kompleksov pomemben dejavnik pri omejevanju kriminala in raznega drugega ogrožanja. Nadzorujejo vstopanje v objekte, preprečujejo vlome in rope, odkrivajo domače tatvine, nadzorujejo uporabo tehničnih sredstev, razkrivajo ponarejanje vrednotnic, opravljajo razne postopke v zvezi z evidentiranjem ljudi, dogodkov in dejavnosti in seveda ukrepajo tudi v primerih naravnih in drugih nesreč.

S tem v zvezi tudi v okviru zasebnega varstva nastajajo najrazličnejši poklici, kajti čuvanje, patroliranje in sploh telesno opazovanje že zdavnaj niso več edine dejavnosti, čeprav še vedno ostajajo temeljne. »Zasebno varstvo« posredno ali neposredno nadzoruje delovišča, vključno z osebjem, ki je tam zaposleno, opazuje stavbe in njihov namen zaradi morebitnega ogrožanja ter je seveda odgovorno za vse, kar se v varnostnem pogledu tam dogaja.⁷

Posebna pozornost velja danes industrijskemu vohunstvu, zlasti v elektroniki, kemični, kozmetični in letalski industriji, v fotografiji, proizvodnji avtomobilov in modni industriji.⁸ Zato ima zasebno varstvo dosti dela tako s pridobivanjem kot z varovanjem dokumentov, prisluškovanjem ter opazovanjem.

Varnost je čedalje bolj varovana človekova pravica in hkrati tudi temeljna dolžnost družbe.⁹ Zasebnik, ki jo lahko plačuje, ima gotovo prednost pred drugimi, ki tega ne morejo. Hkrati pa je »zasebno varstvo« pomemben delodajalec, varovanje pa postaja vedno bolj upoštevana gospodarska dejavnost.

4. Zunanje in notranje varovanje

Državna policija oz. formalno nadzorstvo lahko z razpoložljivimi silami predvsem (če sploh) obvladuje javne kraje, ki so mu dostopni glede na vloge, ki jih tam opravlja v katerikoli družbeni skupnosti. To pomeni, da se spušča predvsem v problematiko, ki mu je na »očeh« tako fizično kot tehnično, čeprav so pri tem izjeme, ki zahtevajo drugačne prijeme in seveda sredstva, ki so včasih tudi problematična. Zato je **formalno** ali od države izvajano **nadzorovanje** v glavnem **vedno zunanje**, pretežno **vidno** in poteka na ulicah, cestah, parkih, trgih in sploh javnih krajih, kjer policija ne krši zasebnosti tako, kot če posreduje drugje, kot na primer v družini, v podjetju, v soseski itd. Tu je njeno vmešavanje vedno vprašljivo, še zlasti, če tja prihaja brez vabila ali zahteve. Nihče z veseljem ne dopušča, da se policija vtika v razmerja iz njegove bližine in jih ureja po svojih izhodiščih, še zlasti danes, ko so človekove pravice in državljanske svoboščine v središču pozornosti svetovne javnosti.

Z obstojem zasebnega varstva pa je njegovemu imetniku, vzdrževalcu ali plačniku omogočen popoln nadzor nad ljudmi, stvarmi in dogodki tako v prostoru kot pri dejavnosti, ki jo opravlja. To mu omogoča dosti več od tistega, kar je dovoljeno državni policiji, ki se že zaradi omejevalnih norm nerada približuje področjem, označevanim kot zasebnost, kajti **zasebnost postaja čedalje bolj spoštovana vrednota** in prenekatera merila za demokratičnost kate-rekoli oblasti se sploh ravna po stopnji spoštovanja zasebnosti in reagiranja na kršitve. »Zasebna policija je zato bolj učinkovita kot javna (državna) policija in samourejevanje dosti bolj učinkovito kaznuje posameznika kot vladne regulacije«,¹⁰ kajti pri zasebniku zaposleni so se neredko dosti bolj pripravljeni podrežati strožjim merilom, samo da dobe ali obdržijo zaposlitev, kot je to v javnih službah, kjer je »nadzorovanje« dosti bolj sproščeno in morebiti tudi delovno vzdušje drugačno. Tam, kjer je posameznik lastnik proizvodnih sredstev, se lahko vmešava v proizvodne odnose tudi z disciplinskimi ukrepi in je morebiti še sam osebno najvišja oz. končna inštanca v discipliniranju oz. normaliziranju pri njem zaposlenih ljudi.

Ker država, kjerkoli po svetu, v glavnem **dopušča zasebnemu varstvu** v določenem obsegu tudi **lastni samoregulatorni sistem**, je seveda

⁷ Glej tudi, South, s. 507.

⁸ Draper, s. 107.

⁹ Modern security in industry, International Criminal Police Review, No. 311, Oct. 1977, s. 242.

¹⁰ Breithwaite/Fisse, v Private Policing, s. 228.

notranja ureditev nadzorovanja odvisna predvsem od lastnika. Ta ureditev pa vsebuje pravila o nadzorovanju, o njegovem izvajanju, pravila, po katerih naj se ljudje ravnaajo, in različne druge standarde, pomembne za vzdrževanje varnosti, bodisi laično ali poklicno, kolikor zasebno varstvo opravljajo posebej določeni nadzorovalci.¹¹ V vsaki samoregulaciji se izražajo posebni interesi ne le lastnika, ampak tudi varstva. **Samoregulativnost izraža torej »pogled« na varnostno problematiko v organizaciji**, kjer deluje, hkrati ko je zahteva, ki kaže, kako je treba skrbeti za varnost, tja do »mikrodiscipline«, o kateri so številne strategije.¹² Disciplinsko nadzorovanje je zelo razvejano, s tem v zvezi pa je tudi njegovo odzivanje na kršitve napovedljivo. Vsakdo mora računati s tem, kar ga bo doletelo, če se ne bo ravnal v skladu z zasebno določenimi pravili obnašanja, ki so v marsičem lahko dosti bolj izdelana in dovršena, kot je tisto, kar izhaja iz splošnih norm, ki le načeloma urejajo posamezne kršitve. Samoregulacija je torej lahko dosti bolj natančna.

Moderno zasebno varstvo ne skrbi le za varnost pri delu, marveč tudi štiti načrte, raziskovalno delo, skrivnosti, ukvarja se z industrijskim protivohunstvom, varuje denar in vrednosti, opravlja osebno in premoženjsko varstvo, preprečuje požare, sabotaže in najrazličnejše oblike ogrožanja, vključno z varovanjem informacij in preprečuje, da ne bi prišle v roke nepoklicanemu. Prav v tem smislu obstajajo številna pravila, kako varovati ljudi, stvari ter vse drugo, ne nazadnje tudi znanje in njegovo uporabo, kar je danes ključno.

Morebiti se prav zaradi tega zdi, da je »zunanje« varstvo ali varovanje pred ogrožanjem od zunaj dosti bolj preprosto, ker se v glavnem omejuje na fizično zavarovanje pred možnimi nadlegovalci izven same organizacije. To delo opravljajo stražarji in čuvaji, ne nazadnje tudi s tehničnimi sredstvi, medtem ko se z notranjo varnostjo ukvarjajo specializirani preiskovalci, ki odkrivajo goljufije, tatvine in domače »zmičkanje«, nedelo itd. Kolikor se čuvaji in vratarji, stražarji in podobni bore zoper vlome in tatvine, požige, poškodovanje stvari in vandalizem, odkrivajo prepozno prihajanje na delo ali predčasno odhajanje z njega, je **notranja organizacija zasebnega varstva (kjer je) lahko na dosti bolj visoki ravni, usposobljena, kompjuterizi-**

rana in ne temelji le na odkrivanju fizičnih priložnosti za kriminal, ampak izdeluje tudi varnostne analize, študira ranljivost, varuje informacije in preiskuje kršitve. Notranji kriminal ali ogrožanje znotraj organizacije vedno in povsod ustvarja znatno večjo škodo od katerihkoli napadov izven organizacije, razen požarov in požigov.

Seveda pa je zgodovina zadnjega stoletja pokazala, da je to »notranje varstvo« v marsičem naperjeno zoper delavstvo in ni čudno, če so si zaposleni v preteklosti vedno prizadevali za nadzor nad delom, pri čemer so se že od Pinkertona naprej zasebne detektivske organizacije pokazale kot zaščitnik ali orodje v rokah lastnikov kapitala zoper delavstvo, še posebej, ker je notranje varstvo tudi vohunilo za tam zaposlenimi ljudmi.

5. Skupne vloge javne (državne) in zasebne »policije« (varstva)

Zasebno varstvo doživlja v zadnjih desetletjih svoj razcvet, zlasti v bogatejših, kot pravijo, postindustrijskih družbah. Bogastvo zasebnika ne more zadovoljivo varovati država s svojimi nadzorstvenimi mehanizmi, ker mora praviloma svoje moči porazdeljevati vsem enako, čeprav dvomimo, ali to sploh lahko počne, ker so pritiski, zlasti na policijo, v tem oziru lahko povsem različni. In znano je tudi, da so revni povsod najbolj ogroženi, ne le od višjih na družbeni lestvici, ampak tudi zaradi medsebojne konfliktnosti in deviantnosti.

Zasebno varstvo si torej preskrbi le tisti, ki to zmore. Revez ne more imeti zasebnega varstva, ker ga ne more plačati. Plača ga lahko tisti, ki je bogat in ki je tudi sicer dosti bolj ogrožen, pa to ogroženost lahko ocenjuje na podlagi stroškov in koristi. **Če je zasebno varstvo dražje in njegova cena višja od preprečevane škode**, potem je seveda njegova gospodarska utemeljitev dvomljiva. Zato naj zasebno varstvo opravlja ekonomsko funkcijo, smotrno je tam, kjer se to spleča, sicer je nerentabilna investicija oz. razkošje. Ker je zasebnega varstva po številu v njem zaposlenih ljudi po svetu več, kot je javne (državne) policije, in ponekod celo nekajkrat več, je seveda zelo **pomemben odnos med obema »sektorjema«**. Zato seveda ni brez smisla vprašanje, ali gre med njima za **sodelovanje** ali za **tekmovanje**, ali za kaj drugega, saj se marsikje na tisoče policistov izven svojega delovnega časa zaposluje v zasebnih

¹¹ Glej, prav tam, s. 225.

¹² South, s. 309.

varnostnih firmah ali kot varnostniki pri zasebnem varstvu sploh. Morebiti ne le zaradi dodatnega zasluzka, ampak tudi zaradi tega, ker zasebna policija opravlja pomembno vlogo in to včasih celo bolje, »ker v celoti deluje po ukazih kapitalistov, neovirano od demokratičnih zadržkov, denarnih pomislekov ali javnih dolžnosti«. ¹³

Iz ustrezne literature, ki je ni malo, pa tudi raziskovalnega dela v zadnjem času o tem vprašanju ne manjka, izhaja, da je državna policija do zasebnega varstva sumničava, če ne paternalistična. Državna policija, ki opravlja javno službo po državnih normah, z ustrezno predzgodovino in jo javnost sprejema, ima gotovo nekaj prednosti. Te se kažejo zlasti v kolikor toliko enotni organizaciji, znanih pooblastilih, usposobljenosti in v družbeni ukoreninjenosti. Ker je vidnost delovanja v »javno« korist največja pri odkrivanju, omejevanju in preiskovanju kriminala, je to gotovo okoliščina, ki daje javni (državni) policiji prednost pred zasebnim varstvom, saj mora to v večini primerov **odkrivati pojave in storilce in jih izročati državni policiji**. Po razmejitvi delovnih področij in ureditvi pristojnosti ter ob dejstvu, da se tudi »zasebna justica« razrašča v demokratičnih družbah kot pomembno dopolnilo ali celo nadomestilo (kazenskemu) pravosodju, pa je večinoma prišlo do umirjenih in treznejših pogledov na razmerja med obema stranema. Saj nenehno poudarjajo potrebo po sodelovanju, izmenjavi informacij ter povezovanju in skupnem nastopanju, čeprav naj bi bila državna policija seveda starejši partner, ki pa si ne jemlje več monopola nad varnostjo, saj sprejema zamisli o varstvu tudi od drugod, upošteva zasebno varstvo kot čedalje bolj pomemben dejavnik (ne več tekmeč), s katerim se ne zapleta v spore, marveč skupno rešuje ta prenekatera vprašanja.

To pomeni, da se tudi na tem področju (ne le v smislu tako imenovanega community policeman) **policija prilagaja potrebam »terena«** in v svoji konceptualizaciji spreminja konvencionalno podobo policijskega delovanja. Zato tudi sprejema zasebno varstvo kot enakopravni inštrument nadzorstvenega delovanja in skupaj z njim rešuje različna pravna, urejevalna, nadzorstvena, terenska in druga vprašanja. Gotovo je še računati z **negativnimi pogledi** na zasebno varstvo, z obravnavanjem »zviška«, toda zasebno varstvo se čedalje bolj pojavlja kot pomemben dejavnik pri preprečevanju kriminala ter kot vir najrazličnejših, za policijo zelo po-

membnih podatkov. In to bolj ko se profesionalizira in razširja v družbeni prostor, tako da bodo zasebno varstvo čedalje manj zasmehovali z »rent a cops«. ¹⁴

Skupno delovanje se kaže tudi v izobraževanju in strokovnem izpopolnjevanju, medsebojnem analiziranju napak in dejavnosti, razmejevanju nalog in zastopanju interesov ter varnostni interakciji, ¹⁵ ne nazadnje pa tudi pri medsebojnem usklajevanju dejavnosti na »varnostnem tržišču«, kjer obe »službi« ponujata in nastopata s svojimi »varnostnimi uslugami«. ¹⁶

Oba dejavnika, tako državna kot zasebna policija, sicer ena bolj kot druga, nastopata pred javnostjo. V razmerjih z javnostjo **predstavljata vsaka svojo podobo in kot dejavnost tudi skupno**, saj gre za »kontrolizacijo«, čeprav z različnim vodenjem, toda nevarnost, s katero se spopadata, je skupna, kolikor celo ne ista. Že zaradi tega bi bilo nasprotovanje nesmiselno in škodljivo, kajti globalne zahteve so tako pred državno kot tudi pred zasebno policijo skoraj enake, in to so zahteve po varnosti, čeprav je varnosti več vrst.

6. Razširjanje nadzorovanja

Razširjanje in poglobljanje družbenokontrolnega omrežja (widening and deepening of the social control net) pa tudi pozorno usmerjanje njegovih moči k prav določenim ciljem (target hardening) so dejavnosti, ki so stopile proti koncu devetdesetih let tega stoletja v ospredje pozornosti kriminalne politike in kontrolološkega razmišljanja, zlasti v državah, ki so najbolj obremenjene s kriminaliteto in deviantnostjo nasploh. Z njimi prihajajo do izraza tudi prizadevanja za večjo uspešnost pri odkrivanju in preprečevanju prav določenih vrst storilcev. V taki kriminalni politiki, ki je po vsebini represivna in ekspanzivna, je seveda pričakovati, da se s tem krepí sumničavost in pripravljenost obravnavati določene pojave in storilce strožje in dosledneje predvsem zaradi učinka, ki naj ga ima. **Ideja**, ki izhaja iz zaostrenega obravnavanja odklonskega pojava, **temelji na neučinkovitosti kazenskega pravosodja**, in na zahtevi po obvladljivosti najbolj nevarne deviantnosti. Razloge za to velja iskati tudi v javnem sentimentu, ki zahteva predvsem od državnih orga-

¹⁴ Shepps, s. 206.

¹⁵ Peterson, s. 206.

¹⁶ Glej Cunningham/Taylor, s. 208.

¹³ Weiss, s. 44.

nov boljše varstvo, hitrejše odzivanje na kriminaliteto in hkrati znižanje stroškov boja s kriminalom, ki povsod narašča.

»Net widening« še toliko bolj poudarja nadzorovanje in večjo učinkovitost kazenskega pravosodja, čeprav hkrati ne opušta drugih možnosti. Ključno je zlasti **zdriniti in usposobiti razpoložljive sile za uspešnejši boj s kriminalnostjo**, kjerkoli in kadarkoli se pojavlja. Toda z nekaterimi vprašanji naj bi se vendarle ukvarjali bolj intenzivno in zato ne le razširjajo, ampak tudi poglobljajo mreže (ali omrežja), v katere naj bi lovili deviante. Iz te »ideologije« še posebej izhajajo nekatere možnosti »prijemanja« deviantov, ki opozarjajo poleg vsebine tudi na domiselnost ustvarjalcev (skimming, trawling, double tracking).¹⁷ Pravijo tudi, da so ti procesi opravičili izhodišča in rezultate, ker so bili cenejši in niso zahtevali nasilnih alternativ.

Kolikor zasebno varstvo (tudi zasebna policija) po številu ljudi, naraščanju in prevzemanju dejavnosti, ki jih opravlja, štejejo kot mehanizem, ki podvaja in pogloblja nadzorovanje, potem je gotovo, da se moramo pridružiti stališčem Burroughsa, ki je menil, da »kontrola samo vodi k več kontrole«.¹⁸ **Zasebno varstvo** potemtakem poleg državnega nadzorstva **razširja nadzorstveno omrežje** na tista področja, ki naj jih obvladuje zasebni lastnik premoženja ali proizvodnih sredstev, in na tiste pojave, ki ogrožajo njegovo »sfero«. Pri tem pa državno nadzorstvo (s policijo na čelu) ni moglo zadovoljiti tem zahtevam, ker v resnici tega ni zmoglo, ali zaradi tega, ker je zasebnik dosti več pričakoval kot družbeni povpreček, katerega premoženje je dosti manjše in ga, kadar hoče, lahko nadzoruje.

Poglobljanje in razširjanje opazovalnega in nadzorovalnega omrežja z zasebnim varstvom je posledica občutkov ogrožanja varnosti, ki so lahko resnični ali navidezni. Kdor varstvo lahko plačuje, ker mu koristi, se mu največkrat ne bo odpovedal, vsi drugi pa se morajo sprijazniti s položajem, ki ga imajo.

Če je tako, potem nadzorovanje z zasebnim varstvom poglobljajo in razširjajo »**bogati**«, **predvsem zaradi lastne obrambe**, toda hkrati se v njihovo »kontrolno omrežje« lovi dosti

ljudi, ki se izogibajo državnim mrežam policije in drugih nadzorstvenih mehanizmov. Zato je »zasebno izvajanje policijskih opravil prispevek k splošnemu sistemu družbenega nadzorstva«¹⁹ in zasebna justica, kakorkoli bi že bila organizirana, pomeni znaten delež v pluralizaciji nadzorovanja. To velja toliko bolj, kolikor bolj se širijo različne oblike varovanja, ne glede na to, ali so državne ali zasebne. Toda ponekod ugotavljajo, da je **zasebno varstvo marsikdaj dosti bolj inovativno** pa tudi »civilizirano« v svojih dejavnostih. Verjetno zato, ker se mora nenehno prilagajati poslovnosti, kar je ključno, medtem ko pa se zdi, da je državno varstvo pogosto samo sebi namen. Kajti država ga mora in hoče imeti in se mu ne želi odpovedati, čeprav bi bilo še tako slabo, kajti od njega ne išče »koristi«, vsaj ne takšne, kakršno pričakuje zasebnik (sam ali skupaj z drugimi, njemu enakimi).

Ne glede na naravo »koristi« pa se **zasebni lastnik ali naročnik in plačnik »varstva« vključuje** v odkrivanje, omejevanje in zatiranje deviantnosti, torej v **kriminalno politiko**, če se tega zaveda ali ne. To varstvo pogosto uporablja tehnična in druga sredstva, od psov, ograj, osvetljevanja objektov, prek zamreženih oken, enosmernih in širokokotnih ogledal, siren, televizije zaprtega kroga, alarmnih naprav itd., ali bolje rečeno, z elektromehaničnimi sredstvi, fotoelektričnimi sredstvi, neposrednimi sredstvi odkrivanja, napravami za slušno odkrivanje z zaznavanjem gibanja.²⁰ ali še drugače povedano, z opremo za opazovanje in odkrivanje, z napravami za zastraševanje in varovalnimi službami.²¹

7. Vključevanje v preprečevalne dejavnosti skupnosti

Tako »skupnost« kot »preprečevanje« sta danes po svetu v kriminologiji in kriminalni politiki izraza, ki ju nenehno srečujemo predvsem zato, ker sta to, kot bi rekel S. Cohen, »čarobni besedi«, pod katerima pojmujejo marsikaj, k čemer se zatekamo, ko razpravljamo o deviantnosti in želimo poudariti današnjo naravnost »sveta« za boljši jutri. **Skupnost** je lokacija, kjer naj bi se dogajalo vse, kar je za ljudi neprijetno, moteče in nevarno in skupnost je

¹⁷ Glej Berry/Matthews v Privatizing Criminal Justice, s. 101 do 122.

¹⁸ V navedbi S. Cohen, Visions of Social Control, s. 1702.

¹⁹ Henry, v Private Policing, s. 405.

²⁰ Glej več o tem South, s. 301; Kingsbury/Rykert, s. 709; Peel, s. 31 in drugi.

²¹ Crime and Protection in America, s. 23.

spet tista, ki naj bi se temu upirala. V »skupnosti« gre iskati moči in prizadevanj za kolikor toliko načrtovano in usklajeno delovanje združenih ljudi zoper vse tisto, kar mislijo, da je narobe. **Preprečevanje deviantnosti ali kar prevencija** pa naj bi bilo vse, kar lahko storimo, da bi bilo nesprejemljivih pojavov, dogodkov pa tudi odklonskih ljudi čim manj, da bi kriminalne tendence onemogočili, še preden ustvarijo neprijetne posledice, obenem ko si pod prevencijo predstavljamo tudi delovanje organizacij in sredstva za omejevanje kriminala, delinkventnosti in sploh deviacij.

Skupnost (community) in preprečevanje (prevention — crime prevention) sta torej pojma (čeprav samo v besedi), ki v nekaterih disciplinah, ki se ukvarjajo z deviacijami, pomenita ne le zelo veliko, ampak sta pomembni tudi na veliko področjih. O njiju je že **toliko znanja, da postajamo zmedeni in nezaupljivi**, še posebno, ker si od njiju gotovo obetamo več, kot zmoreta, kajti pri obeh smo vendarle samo ljudje, takšni kot smo, drugačni v besedah kot pri dejanjih. V življenju pa veljajo le dejanja in deviantnost je gotovo pojav, ki ga ni mogoče reševati z besedami, čeprav so lahko pot k dejanjem. Zasebno varstvo, kakršnokoli že je, pa se po svoji naravi vključuje v oboje, tako v skupnost in še posebej v preprečevanje oz. odvratanje nevarnosti. Kajti »zasebno varstvo« je nasploh zaradi preprečevanja različnih vrst škod in s tem se ukvarja tam, kjer sploh je, to je v skupnosti in čisto konkretno. **Zasebno varstvo ni nekaj abstraktnega**, kot je morebiti grožnja kazenskega prava nasploh, ki naj bi imelo generalnoproventivni učinek. Zasebno varstvo je največkrat popolnoma resničen vrtar, čuvaj, stražar, varnostnik, preiskovalec, detektiv ali služba, ki vsebuje vse to in je opremljena še s signalnovarnostnimi napravami. To zasebno varstvo, tako notranje kot zunanje, skupaj z državnim varstvom v skupnosti, z vsemi drugimi možnostmi delovanja in upiranja deviantnosti, predstavlja množično celovito (integral plurality)²² zatiranje različnih pojavov. V določenem delu, zlasti iz izhodišč posameznika in njegovih skupin, pa je **samovarovanje, ki vključuje samopomoč, skupno pomoč in druge oblike dejavnosti**. Te delujejo v lokalni skupnosti kot nekakšna zaščita ter hkrati organizirano in čestokrat tudi legitimno pri nadzoru vanju deviantnosti.

²² Henry, v *Private Policing*, s. 407.

V lokalni skupnosti naj bi se dogajajo vse, kar je mogoče pričakovati v boju s kriminalom. V sodobnem svetu je čedalje bolj poudarjeno njegovo preprečevanje, v katerega se vključuje vse, kar je v skupnosti (zlasti kjer je obremenjenost z deviantnostjo visoka) mogoče uporabiti, všteti lokalno policijo (community policeman). Lokalna policija navadno tudi prevzema, če ne že organizatorske, pa vsaj spodbujevalne ter inštruktorske naloge.

Zasebno varstvo, ki se usmerja predvsem tja, kjer se stalno kaj nevarnega dogaja, je nedvomno **zainteresirano, da sodeluje z ustreznimi, predvsem organiziranimi in pristojnimi dejavniki preprečevanja**. Še posebej velja poudariti, da možnosti zatiranja, zlasti kriminala, povsod po svetu prenašajo na ljudi, čeprav ob pomoči in sodelovanju strokovnjakov in neredko tudi z (denarno) podporo države. Čedalje bolj v ospredje namreč prihaja načelo, da naj bi bil vsakdo najprej sam odgovoren za svojo varnost, šele nato naj mu pomagajo drugi, ne nazadnje tudi država.

In če izhajamo iz te premise, potem je **organizacija zasebnega varstva skladna z razvojem pogledov na vzdrževanje varnosti kot vrednote, in samopomoč kot načelo prihaja čedalje bolj do izraza**. Država pri tem seveda ne daje veliko iz rok, le bolj pomembna postaja v celotnem sklopu boja zoper deviantnost delujočih sil v lokalni skupnosti. Nespameten bi bil lastnik ali vzdrževalec zasebnega varstva, če se v celoti ne bi vključeval v celovitejša prizadevanja lokalne skupnosti, s policijo vred, v dejavnosti za obvladovanje deviantnosti in zmanjševanje količine kriminala.

Od tod skupni seminarji, usklajeno izobraževanje, načrtovanje strategij, poenotenje varnostne propagande ter organizacija obveščanja,²³ in ne le nameščanje ključavnic, varnostno razsvetljevanje, alarmne naprave, državljansko patroliranje, opazovanje okoli blokov, označevanje predmetov²⁴ itd., kar naj bi prav tako prispevalo k posameznikovi varnosti.

8. Kriminološki in kriminalnopolitični pogledi na zasebno varstvo

Kriminologija in kriminalna politika sta se v zadnjih desetletjih močno ukvarjali z nadzorstvom kot mehanizmi in z nadzorovanjem kot

²³ Glej na primer: *Public Policing — Privately Provided*, s. 14.

²⁴ *Crime and Protection in America*, s. 59.

dejavnostjo. V kriminalno politiko sodi to področje že posledično zaradi tega, ker nadzorstvo vpliva na vse tisto, kar želi doseči katerakoli družba, ki ji je deviantnost posebna skrb. Ljudje po svetu so čedalje bolj vznemirjeni zaradi kriminala, ki psihološko ustvarja marsikdaj več škode od tiste, ki jo je mogoče zaznati zaradi kaznivih dejanj neposredno. **Kriminologija** pa se obrača k nadzorstvu, morebiti tudi zaradi svoje iztrošenosti na drugih področjih, kjer je zlasti v etiologiji najbolj neobogljena, kljub obilici teorij. Hkrati pa sta kriminologija in kriminalna politika ostali kljub neizmernemu znanju, ki ga proizvajata, na ravni, ko se v katerikoli družbi ne da veliko napraviti, da bi bilo manj kriminala. Narobe, še tisto, kar bi radi dosegli, se ne uresničuje, kljub ogromnim stroškom, ki jih država daje za delovanje formalnih in drugih nadzorstvenih mehanizmov, da ne omenjamo še številnih nedržavnih, prostovoljnih, poklicnih in drugih organizacij, ki se kakorkoli vpletajo v zatiranje, omejevanje in preprečevanje deviantnosti. Od tod tudi dve skrajni ugotovitvi, da se kriminal splača in da v nadzorstvu in sploh v boju z odklonskostjo nič ne deluje. Čeprav je oboje izrazito pesimistično, pa nas vendarle opozarja, da je veliko storjenega zaman, da so dosežki neprimerljivi z vloženim trudom in da vsaka družba, kakorkoli se že obrača, vedno ustvarja nove razloge za nastajanje dotlej neznanе deviantnosti.

Toda obema, tako kriminologiji kot kriminalni politiki, torej disciplinama, katerima sta deviantnost in njeno nadzorovanje osrednja tematika, očitajo, da zasebnemu varstvu (zasebni policiji) nista posvetili potrebne pozornosti. Morebiti je ta očitek upravičen tudi zaradi tega, ker deviantnost navadno proučujemo na temelju uradno znane kriminalitete in iz statistik oz. evidenc mehanizmov, ki se z njo ukvarjajo. Čeprav je bilo dosti pozornosti namenjene tudi raziskovanju t. i. temnega polja oz. neprijavljeni ali prikriti kriminaliteti, je vse skupaj vendarle šlo dokaj mimo zasebnega varstva, ki skoraj v celoti lahko predstavlja neuradni boj s kriminalom, nezakonitostjo in deviantnostjo. Zato je prispevek kriminoloških ter kriminalnopolitičnih raziskav zasebnega varstva zanemarljiv in šele pričakovati je, toliko bolj, ker ga je po svetu vsaj še enkrat toliko kot državne policije, da se tudi tu prihodnost šele odpira.

Ker je kapilarno (po Foucaultu) zasebno nadzorstvo dosti bolj raznoliko, neenotno, ima specifične naloge, številne lastnike in je sploh

razpršeno (v nasprotju s kolikor toliko uniformirano državno policijo), ogroža zasebnost, omogoča manipuliranje in krši etične standarde, včasih tudi s kriminalom, povezanim z njegovim delovanjem. Zato mu bo nujno tudi kriminologija morala namenjati več pozornosti in raziskovalnega zanimanja. Notranje varstvo lastnikove organizacije z vsem, kar se v njem dogaja in eventualno z ljudmi, ki so tam, ustvarja tudi strah za varstvo intimnosti, zasebnosti, človekovih pravic in državljanskih svoboščin, katerih ogrožanje je lahko dosti bolj nevarno zaradi posebnosti razmerij med delodajalcem in delojemalcem. Slednji mora, čisto drugače kot državljan nasproti formalnemu nadzorstvu, prenašati nasilje, grožnjo, prisilo in omejevanje. Nenehno se mora, če ne drugače, pod vtisi delovne discipline in zaradi obdržanja zaposlitve, podrežati in ubogati, kajti sicer si lahko nakoplje nenapovedljive neprijetnosti.

Zasebno varstvo obeta tudi kot možnost v družbeni delitvi dela, s številnimi zaposlitvami in novimi poklici ter razvojem varnostne tehnologije, nesluteno nadzorljivost ljudi znotraj in izven lastnikovih objektov, marveč tudi njihovo prozornost in čedalje večjo obvladljivost. Zato je, ne glede na to, kakšno je po svojih sposobnostih pri omejevanju nepoštenosti v zasebnih organizacijah, zelo pomembno in relativno novo področje kriminološkega, kriminalnopolitičnega raziskovanja. Kriminalnopolitičnega še toliko bolj, kolikor bolj bo država zasebniku omogočala, da sam obravnava kršitve in ogrožanje svoje lastnine in kolikor mu bo prepuščala oblike reagiranja zoper delovno nedisciplino zaradi tatvin, zmikanja in še nevarnejšega ogrožanja. Zato morata kriminologija in kriminalna politika začeti ponujati državi ustrezne rešitve tudi za ta vprašanja, ob nenehnem iskanju ravnovesja med »zasebnim in javnim« v omejevanju »svobode« z zasebnim varstvom. Ali nastajajo s tem nove vizije, ki dopuščajo odstopanje države od tradicionalnih paternalističnih izhodišč njene doseganje vsemogočnosti? In v kakšni družbi? Koliko in do kod lahko pridemo z »zasebniško« kontrolizacijo? Koliko lastništvo nad stvarmi lahko omogoča nadzorstvo nad ljudmi? Kolikšen je lahko prispevek lastnika proizvodjalnih sredstev v neuradnem boju zoper kriminal? Veliko je vprašanj, pa malo odgovorov. Zato bodo morale ne le kriminologija in kriminalna politika, marveč še prenekaterе druge discipline odgovoriti na številna vprašanja.

Sklep

V zahodnem kapitalističnem svetu ugotavljajo, da se je v zadnjih dvajsetih letih zasebno varstvo (zasebna policija) nepričakovano močno razvilo. »Kapitalistični« svet velja poudariti zlasti zato, ker **drugačne oblike lastnine** (državne ali družbene in še kakšne) **terjajo drugačno, predvsem pa različno varstvo**. Ali drugače povedano, oblika lastnine zahteva njej ustrezno varstvo.

V (realnem) socializmu je za premoženje oz. lastnino nad proizvodjalnimi sredstvi in vsem drugim skrbela država (ali družba s samoupravljanjem), ki si je prilaščala tudi pravico razdeljevati (tudi po elitah) in uživati sadove. Za naš namen ne razmišljamo, koliko je bilo zaradi tega deviantnih pojavov, ki so predmet pozornosti prenekaterih znanosti o temnih platen človeške družbe. Zagotovo pa lahko rečemo, da država ni uspevala pri varstvu ne tistega premoženja, ki naj bi bilo skupno, in ne tistega, ki je bilo lahko še zasebno. Ugotavljamo lahko le, da si je prizadevala za **državno varstvo, ki pa je bilo pomanjkljivo in nedoraslo na vseh področjih**, obenem ko ni bilo mogoče institucionalizirati zasebnega varstva, ki največkrat sploh ni bilo potrebno, saj je zasebnik, če nanj gledamo posamezno, imel omejeno količino vrednosti. Nihče ni bil bogat, **družba enakosti v revščini** je sicer bila vendarle različna, toda četudi so bili posamezni lastniki proizvodjalnih sredstev, teh ni bilo toliko, da bi lahko izkoriščali, zato tudi ni bilo »lastnine« velikih razsežnosti. Lastništvo je krepila le država, četudi se je skrivala za samoupravljanjem, ki je imelo svoje varovalne mehanizme. Ti so se ukvarjali predvsem s konvencionalnimi deviantnimi pojavi, vse ostalo pa je bilo za samoupravne kontrolne mehanizme popolnoma nedosegljivo.

V drugačnih, zlasti zahodnih družbah in tudi **pri nas polagoma prihajamo v podobne razmere**. Zasebni lastnik proizvodjalnih sredstev in pridobitnik je nasploh v zadnjih desetletjih čedalje bolj nezadovoljen z državnim nadzorstvom. Leto mu ne daje, ne more ali noče dati pričakovane zasebne varstva. Z naraščanjem lastnine, bodisi zasebne bodisi drugačne, ob sedanji stopnji kriminala v posameznih državah, **naraščajo potrebe po varnosti**, in če je ne nudi država, potem si jo lahko bogati preskrbijo sami. Naj se

država (kdo je to pri varstvu?) jezi ali veseli, bogati imajo vedno moč in tudi oblast, zato se mora sprijazniti z zahtevami po zasebnem varstvu in najbolj smotrno je, da ga uredi tako, da prenese nekaj svojih pristojnosti na zasebnika, hkrati ko mu nalaga, kaj sploh naj dela ter ravna z zasebnim varstvom, da bo imela tudi sama od njega določeno korist in prednosti.

Z »zasebnim varstvom« se gotovo še bolj **poudarja ekonomska neenakost med ljudmi**, kolikor na to gledamo sociološko in po pomenu delitve ljudi v okviru družbene razslojenosti. Toda to ni naš namen, čeprav tega prav tako, zlasti v kriminologiji, ne gre spregledati. S kontrolološkega izhodišča je predvsem pomembno, da širijo nadzorovanje lastniki proizvodjalnih sredstev oz. bogati. Tako postajajo **lastniki in posestniki »kontrolizacije«**, čeprav v omejevanem obsegu, pa vendarle, podobno kot nekoč v fevdalizmu, ko so se imenitniki varovali pred sebi enakimi podobno, kot se danes varujemo pred vdorom v zasebnost, industrijskim vohanstvom, ali ko ogrožajo zasebnost in odkrivajo, kaj načrtuje tekmeč na tržišču. Kam to pelje v prihodnosti v postindustrijskih in kompjuteriziranih družbah? Koliko bo zasebni interes spodrnil, omejeval ali celo ogrožal skupnega (skupinskega, skupnostnega, državnega) in kakšna bo organizacijska politika »kontrolizacije« ob dihotomiji državno—zasebno varstvo, ko zasebno po številu v nekaterih državah za nekajkrat odtehta državnega.

Ob razumni »politiki« ne gre poudarjati konkurenčnosti med državnim in zasebnim varstvom, bolj pa gre razmišljati o povečevanju nadzorljivosti, številnejšem ogrožanju človekovih pravic in državljanskih svoboščin, o razširjanju prepada med bogatimi in revnimi ter s tem v zvezi o konfliktnosti med nadziranci in **nadzorovalci, ki so hkrati lahko najsposobnejši kršitelji** (kriminal belega ovratnika, poslovni kriminal, korporativna deviantnost), in jim je težko priti do živega, čeprav ustvarjajo več gmotne škode kot ves konvencionalni kriminal skupaj, vključno s tistim v temnem polju.

Z zasebnim nadzorstvom nastajajo **nove dileme**, ki bodo lahko osrednja tematika tudi v naših razmerah, zlasti v naslednjih letih ob razdružbljanju premoženja.

Rokopis končan 21. januarja 1991.

LITERATURA

1. Brodeur, J.-P.: *Ordre public et ordre privé. Revue internationale de criminologie et de police technique*, Genève 41 (1988) 4, s. 392—410.
2. Buchin, R.: *La securite privée. Revue de droit pénal et de criminologie*, Bruxelles 69 (1989) 2, s. 137—138.
3. Chaiken, M., Chaiken, J.: *Public policing — privately provided*. Washington, U.S. Department of justice 1987, 44 s.
4. Clancy, D. T.: Legal considerations relative to the authority of private security officers. *The Police Chief*, Gaithersburg 45 (1978) 6, s. 26—27.
5. *Crime in public view*. London, Her majesty's stationary office 1979, 36 s. (Home office research study; no. 49).
6. Criscuoli, E. J.: Building a professional complement to law enforcement. *The Police Chief*, Gaithersburg 45 (1978) 6, s. 28—30.
7. Cunningham, W., Taylor, T. H.: Ten years of growth in law enforcement and private security relationships. *The Police Chief*, Gaithersburg 50 (1983) 6, s. 28—33.
8. Cunningham, W., Taylor, T. H.: *Crime and protection in America*. Washington, U.S. Department of justice 1985, 72 s.
9. Davidović, D.: *Metodika rada službe obezbeđenja*. Beograd, Viša škola unutrašnjih poslova 1981, 127 s.
10. *Dictionary of criminal justice data terminology*. Washington, U.S. Department of justice 1981, s. 169.
11. Draper, H.: *Private police*. Sussex, Harvester press; New Jersey, Humanities press 1978, 173 s.
12. Eckert, P.: *Gegen Scharlatane und schwarze Schafe. Kriminalistik*, Heidelberg 33 (1979) 11, s. 536—537.
13. Gray, H.: Private security — some comments. *The Police Chief*, Gaithersburg 45 (1978) 6, s. 34—35.
14. *Handbook of resources for criminal justice evaluators*. Washington, U.S. Department of justice 1978, loč. pag.
15. *Handbook of security*. London, Kluwer-Harrap 1978, loč. pag.
16. Hasler, G.: Professional development in the security industry. *Security gazette*, St. Albans 19 (1977) 5, s. 153—155.
17. Henderson, J.: Public law enforcement, private security and citizen crime prevention: competition or cooperation. *The Police Journal* 60 (1987) 1, s. 48—57.
18. Henderson, J. H.: Javna policija, privatna sigurnost i prevencija zločina od strane građana: rivalstvo ili kooperacija. *Izbor*, Zagreb 28 (1988) 1, s. 30—36.
19. Hoby, G.: *Die rechtliche Stellung der privaten Polizei in der Schweiz*. St. Gallen [t. Ostschweiz] 1940, 131 s.
20. Hoogenboom, A. B., Morré, L.: Des paradoxes du controle d'état sur l'industrie de la sécurité privée: la légitimation et la naissance d'un complexe d'organismes policiers? *Déviante et société*, Genève 12 (1988) 4, s. 391—400.
21. Irini, S., Prus, R.: Doing security work: keeping order in the hotel setting. *Canadian Journal of Criminology*, Ottawa 24 (1982) 1, s. 61—82.
22. Kingsbury, A.: *Introduction to security and crime prevention surveys*. Springfield, Thomas 1973, 364 s.
23. Kirkley, J. A.: Are we private police or a security guard? *The Police Chief*, Gaithersburg 45 (1978) 6, s. 36—42.
24. Mac Guire, J. [et al.]: The bridge that connects public and private police. *The Police Chief*, Gaithersburg 50 (1983) 6, s. 38—40.
25. Magnusson, D.: The private police. V: Knutsson, J. [et al.]: *Police and the social order*. Stockholm, The National swedish council for crime prevention 1979, s. 167—175 s. (Research and development division; Report no. 6.)
26. Modern security in industry. *International Criminal Police Review*, Paris 32 (1977) 311, s. 242 do 246.
27. Murphy, D.: *Customers and thieves*. Aldershot, Gower 1986, s. 85—98.
28. Panacke, D.: Cooperation between police departments and private security. *International Criminal Police Review*, Paris 39 (1984) 382, s. 238—241.
29. Pancake, D.: Cooperation between police departments and private security. *The Police Chief*, Gaithersburg 50 (1983) 6, s. 34—36.
30. Peel, J. D.: *The Story of private security*. Springfield, Thomas 1971, 156 s.
31. Peterson, H.: Private security. *The Police Chief*, Gaithersburg 50 (1983) 6, s. 26—27.
32. *Privatizing criminal justice* / ed. R. Matthews. London [etc.], Sage 1989, 197 s.
33. R. B.: Colloque »Securite publique et privatisation«. *Revue de droit pénal et de criminologie*, Bruxelles 69 (1989) 2, s. 185—188.
34. Reiss, A. J.: *Private employment of public police*. Washington, U.S. Department of justice 1988, 7 str. (Research in brief.)
35. Ricks, T., Tillett, B. G., Van Meter, C. W.: *Principles of security*. 2nd ed. Cincinnati, Anderson 1989, 386 s.
36. Schepps, D.: Why private police standard must be raised. *The Police Chief*, Gaithersburg 49 (1982) 2, s. 26—27.
37. Shearing, C., Stenning, P.: *Private policing*. Newbury Park [etc.], Sage 1987, 327 s.
38. Shearing, C. D.: La sécurité privée au Canada. *Criminologie*, Montreal 17 (1984) 1, s. 59—89.
39. Shook, H.: The private security sector and law enforcement. *The Police Chief*, Gaithersburg 45 (1978) 6, s. 24—25.
40. South, N.: *Policing for profit*. London [etc.], Sage 1988, 180 s.
41. Stacharowsky, H.: Private Sicherungsdienste. *Kriminologisches Journal*, Weinheim 17 (1985) 3, s. 228—234.

42. Strobl, W. M.: **Crime prevention through physical security.** New York; Basel, Dekker 1978, 432 s.
43. Stüllenberg, H.: Sicherheit als käufliche Ware. **Kriminalistik**, Heidelberg 41 (1987) 11, s. 616 do 618.
44. Weiss, R.: The emergence and transformation of private detective industrial policing in the United States, 1850—1940. **Crime and Social Justice**, Berkeley (1978) 9, s. 35—48.

Seznam literature pripravila
Marija Milenković

Private Security

Janez Pečar, S. J. D., Professor of Criminology, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana, Yugoslavia

In view of the privatization of social property and other forms of appropriation which will take place in Slovenia in the near future, experiences concerning the organisation and operation of private security are very important for us. Since in the circumstances of restoring capitalism private security will be used above all by the rich, this issue presents several problems and not only security ones. The motivation for private security should be sought particularly in private ownership, conservation of property and protection of profit. For this reason, private security is also an economic category which will be offered more and more as merchandise. It will, however, be available only to those who will be able to pay for it.

The expansion of private security also means the privatization of particular police tasks and may be even a rationalization of the state administration. It can better protect the individual — owner

of means of production or private entrepreneur — than a state. This leads not only to the increasing differentiation of people but also towards widening the network of control in society. The state must therefore draw boundaries between the competences of private and state protection, define rules for operation and in general regulate the rights and duties of owners and payers of private security. Agencies of formal control, especially the police, are supposed to cooperate with private security agencies and appear on the »security market« as much as possible uniformly. Both mechanisms should be incorporated in a local community and should strive by means of other available potentials to prevent crime.

Key words: security, private security, competences, crime control, crime prevention.

UDC: 351.746.2